

Relationship of Hidden Curriculum with Student' Self-Discipline

Soraya Rostami^{1*}

1 Graduate of Master of Curriculum Planning, Teacher

* **Corresponding author:** Graduate of Master of Curriculum Planning, Teacher

Received: 2021-01-11

Accepted: 2021-01-21

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationship between the dimensions of the hidden curriculum and self-disciplinary self-discipline of female high school students in the western city of Islamabad. This research is descriptive-correlational in terms of applied purpose and descriptive in terms of implementation method. The statistical population of this study was the second grade female students of Islamabad Gharb city who were selected as the statistical sample using Morgan table and cluster random sampling of 200 people. To measure the variables, the Fathi Vajargah Hidden Curriculum Questionnaire (2006) and the Zand Karimi Self-Disciplinary Questionnaire (2011) were used. Analysis of research findings was performed using analysis of variance and regression with SPSS 20 software at a significant level ($p < 0.05$). The results showed that 4% of the variance related to self-discipline is explained by the components of the hidden curriculum (school social atmosphere, school organizational structure and interaction between teacher and student) ($R^2 = 0.036$) and the component of interaction between teacher and knowledge. The hidden curriculum variable learner can explain the variance of the self-disciplinary variable significantly ($\beta = -0.238$).

Keywords: Students, Hidden curriculum, Self-discipline

رابطه برنامه درسی پنهان با خودانضباطی دانش آموزان

ثریا رستمی*

^۱ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، آموزگار
* نویسنده مسئول: دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، آموزگار

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۰۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۲۲

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی رابطه‌ی ابعاد برنامه‌درسی پنهان با خودانضباطی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه‌ی دوم شهرستان اسلام-آبادغرب بود. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ شیوه اجرا توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان اسلام آباد غرب بود که با استفاده از جدول مورگان و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. جهت سنجش متغیرها از پرسشنامه برنامه درسی پنهان فتحی و اجارگاه (۱۳۸۵) و پرسشنامه خود انضباطی زند کریمی (۱۳۹۰) استفاده گردید. تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش با استفاده از تحلیل واریانس و رگرسیون با نرم‌افزار SPSS۲۰ در سطح معنی‌داری ($p < 0/05$) انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد ۴٪ واریانس مربوط به خودانضباطی توسط مولفه‌های برنامه درسی پنهان (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه و تعامل بین معلم و دانش‌آموز) تبیین می‌شود ($R^2 = 0/036$) و مؤلفه تعامل بین معلم و دانش‌آموز متغیر برنامه درسی پنهان می‌تواند واریانس متغیر خودانضباطی را به صورت معنی‌دار ($\beta = -0/238$) تبیین کند.

واژگان کلیدی: برنامه درسی پنهان، خودانضباطی

تمامی حقوق نشر برای فصلنامه رویکردی نو در علوم تربیتی محفوظ است.

مقدمه

معمولاً جامعه‌شناسان، محققان و روانشناسان و متخصصان آموزش و پرورش برنامه درسی پنهان را برای توصیف نظام غیررسمی مدرسه به کار می‌برند. برنامه درسی پنهان نه در جایی نوشته شده و نه هیچ معلمی آن را تدریس می‌کند؛ بلکه محیط آموزشی آن را آموزش می‌دهد. بدون توجه به اینکه معلمان تا چه اندازه در کار خود تبحر دارند و یا برنامه درسی تا چه حد پیشرفته است، فراگیران در معرض چیزی قرار می‌گیرند که هیچ‌وقت حرفی از آن نبوده است. دانش‌آموزان در طول زمان در معرض برنامه‌درسی پنهان مدرسه قرار می‌گیرند و رویکردی

خاص نسبت به درس و مدرسه و تحصیل و یادگیری اتخاذ می‌کنند.

برنامه درسی پنهان اولین بار توسط جکسون در کتاب زندگی در کلاس درس به کار رفت [۱]. کارکرد اصلی برنامه درسی پنهان کنترل و نظارت اجتماعی است و آنان معتقدند که فراگیران در مواجهه با برنامه درسی پنهان موقعیتشان را تشخیص می‌دهند و با آن سازگار می‌شوند. یعنی مدرسه از راه آماده‌سازی آنان برای پذیرش موقعیت اجتماعی‌شان در آینده به بازآفرینی آنان می‌پردازد [۲].

با وجود آنکه اخیراً مفهوم برنامه‌درسی پنهان و ضرورت توجه به آن نقش مهمی را در مطالعات برنامه‌درسی داشته است و

دولتی بازترند. ۳- محیط‌های اجتماعی دخترانه نسبت به پسرانه بازترند. ۴- با بسته شدن محیط‌های اجتماعی مدارس عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پایین می‌آید [۶].

تحقیقی به بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با رفتار انضباطی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی پسرانه شهر سنندج پرداخته شده است. جامعه آماری کلیه معلمان و دانش‌آموزان پسر سال سوم راهنمایی شهر سنندج بود. نمونه با روش نمونه‌گیری خوشه-ای چند مرحله انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات دو پرسشنامه محقق ساخته (پرسشنامه رفتار انضباطی دانش‌آموزان ۲۳ گویه‌ای و پرسشنامه برنامه درسی پنهان ۴۳ گویه‌ای) بود که روایی آن‌ها از طریق روایی صوری بررسی شد و پایایی آن‌ها از طریق ضریب آلفای به ترتیب کرونباخ (۰.۸۸) و (۰.۹۳) محاسبه و مورد تایید قرار گرفت. تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصدها، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه) استفاده شد. نتایج حاصل نشان داد که بین برنامه درسی پنهان و رفتار انضباطی دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد [۷].

در تحقیقی نیز به بررسی نگرش‌ها و رفتار سازمانی و ارتباط آن با بهره‌وری پرداخت که نتایج حاصل از این تحقیق نشان دادند که بین رفتار سازمانی و بهره‌وری منابع انسانی، رابطه قوی معنی داری وجود دارد. خودانضباطی و انضباط سازمانی نیز شاخه‌ای از مبحث رفتار سازمانی است [۸].

گروهی در تحقیقی نشان دادند که سبک‌های یادگیری و خودتنظیمی میان دانش‌آموزان عادی و تیزهوش متفاوت است و این نتایج نشان دادند که دانش‌آموزان عادی نمره کمتری در سبک‌های یادگیری (جذب کننده و انطباقی) و خود تنظیمی نسبت به دانش‌آموزان عادی کسب کردند [۹].

گروهی در پژوهشی به عنوان مروری بر محیط و خودانضباطی اشکال مختلف خودانضباطی (تمرکز، مهار تکانه‌های اولیه، تاخیر انداختن لذت) را شناسایی و به تشریح آنها پرداختند. آن‌ها معتقدند که بین خودانضباطی با محیط اطراف کودک رابطه وجود دارد. بدین صورت که کودکان با موقعیت اجتماعی - اقتصادی بالاتر در مناطق بهتر و گران‌تر و ویلایی شهر زندگی می‌کنند، خودانضباطی بیشتری دارند. در مقابل کودکان با موقعیت اجتماعی - اقتصادی پایین‌تر که در مناطق بدتر و ارزان‌تر و آپارتمان‌های کوچک زندگی می‌کنند، خودانضباطی کمتری دارند. در واقع به این نتیجه رسید که وضعیت اقتصادی خانواده و سطح تحصیلات و شغل والدین می‌تواند از عوامل مؤثری در شکل‌گیری خودانضباطی باشد [۱۰].

در تحقیقی که به بررسی نقش برنامه درسی پنهان در آموزش تربیت بدنی در دانشگاه میانگانه انجام شد و یافته‌های حاصل از

صاحب‌نظران زیادی به مطالعه بررسی و پژوهش برای کشف ابعاد ناشناخته این برنامه در کشورهای گوناگون پرداخته‌اند، لیکن جنبه غالب توجه مسئولان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت بر برنامه‌های درسی آشکار و رسمی می‌باشد یعنی بخش قابل توجهی از برنامه درسی را که دانش‌آموزان در نظام‌های آموزشی عملاً در برابر آن قرار می‌گیرند، به خصوص اثر قوی برنامه - درسی پنهان بر دانش‌آموزان مورد بی‌توجهی و غفلت قرار می‌گیرد. همچنین کلیت برنامه درسی زیر سوال می‌رود [۳]. به همین منظور تلاش شده است تا به بررسی ابعاد برنامه درسی پنهان و خصوصیات رفتاری فراگیران پرداخته شود.

پیشینه

در تحقیقی که به بررسی نقش برنامه درسی پنهان در رفتار انضباطی دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای و کاردانش از دیدگاه معلمان پرداخته شده است و جامعه آماری مورد بررسی در این تحقیق کلیه معلمان هنرستان‌های فنی حرفه‌ای و کاردانش پسرانه استفاده گردیده است. مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان (جوامع اجتماعی، محیط فیزیکی، ویژگی‌های شخصیتی و علمی معلمان، نحوه تشویق و تنبیه دانش‌آموزان و میزان رعایت قوانین و مقررات) با توجه به ماهیت مختلفی که دارند می‌توانند نقش مثبت یا منفی در رفتار انضباطی دانش‌آموزان داشته باشند [۴].

در تحقیقی که به نقش عناصر برنامه درسی پنهان در یادگیری مهارت‌های زندگی در دانشجویان (مطالعه موردی دانشجویان در دانشگاه آزاد قائمشهر) پرداخته شده است [۵]. از یافته‌های بدست آمده از این تحقیق نگرش مربی به دانش‌آموز، ساختار بروکراتیک اجتماعی محیط آموزشی، محیط فیزیکی و معماری محیط آموزشی، ارتباط کارکنان با دانشجویان و ارتباط دانشجویان با یکدیگر به طور قابل توجهی بر یادگیری مهارت‌های زندگی اثرگذار است.

گروهی با هدف بررسی نقش مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان در یادگیری دانش‌آموزان در مدارس متوسطه ساری انجام دادند. نتیجه ای که آن‌ها به آن رسیدند این بود که قوانین و مقررات مدرسه، روابط میان فردی، روابط متقابل معلم و دانش‌آموز و آگاهی معلمان از عوامل مؤثر بر یادگیری دانش‌آموزان می‌باشد که اکثر یادگیری‌ها با تغییر رفتار همراه است و یا حداقل بر رفتار فرد تاثیر دارد [۳].

جانعلی زاده و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی که به بررسی نقش برنامه درسی پنهان بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان پرداخته شده است، نتایج حاصل از آن نشان داد: ۱- محیط‌های اجتماعی مدارس خاص (نمونه-شاهد) و دولتی از نظر باز-بسته بودن با هم تفاوت دارند. ۲- محیط‌های مدارس نمونه از شاهد و شاهد از

این تحقیق نشان داد که تأثیرپذیری دانشجویان از ابعاد برنامه درسی به ویژه در بعد اخلاقی بیشتر است [۱۱]. گروهی در تحقیقی با عنوان برنامه درسی پنهان در آموزشی عملی ارزش‌ها و آرمان‌های اخلاقی در هلند و امریکا نتیجه گرفتند برنامه درسی پنهان در رفتار اخلاقی و ارزش‌های جوانان تغییر چشمگیری ایجاد کرده است [۹].

اهداف و فرضیات

هدف کلی:

بررسی رابطه‌ی ابعاد برنامه‌ی درسی پنهان با مسئولیت‌پذیری و خودانضباطی دانش آموزان

هدف ویژه:

تعیین میزان رابطه بین برنامه درسی پنهان با خود انضباطی دانش آموزان

فرضیه تحقیق:

بین برنامه‌درسی پنهان و خودانضباطی دانش آموزان رابطه وجود دارد.

نوع تحقیق:

این تحقیق از لحاظ هدف پژوهش کاربردی و از نظر اجرا توصیفی از نوع همبستگی می باشد.

روش تحقیق:

جامعه آماری این تحقیق دانش آموزان دختر متوسطه دوم شهرستان اسلام آباد غرب بود که با استفاده از جدول مورگان و به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای ۲۰۰ نفر از آنان انتخاب شدند و ابزار مورد استفاده در این تحقیق جهت گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌های برنامه درسی پنهان و خودانضباطی بود. پرسشنامه برنامه درسی پنهان توسط فتاحی و اجارگاه ساخته شده است که دارای سه بعد (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی

مدرسه و تعامل معلم و دانش آموز) و دارای ۳۵ سؤال می باشد. سؤالات (۱ تا ۱۴) به بعد جو اجتماعی مدرسه، سؤالات (۱۵ تا ۲۸) به بعد ساختار سازمانی مدرسه و سؤالات (۲۹ تا ۳۵) به تعامل بین معلم و دانش‌آموزان اختصاص دارد. که حداقل نمره ۳۵ و حداکثر نمره ۱۷۵ می باشد. این مقیاس بر روی یک طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از خیلی کم (نمره ۱) تا خیلی زیاد (نمره ۵) قرار دارد. فتاحی و اجارگاه (۱۳۸۵) برای تعیین این پرسشنامه از روش تعیین روایی محتوایی استفاده نموده و روایی مقیاس را مطلوب گزارش کرده است. و پایایی آن را در نمونه اولیه که پرسشنامه بر روی آن‌ها اجرا شده است به روش آلفای کرونباخ (۰/۸۵) گزارش کرده است [۶].

پرسشنامه خودانضباطی نیز توسط زند کریمی ساخته شده است. سوالات هر مقیاس در پرسشنامه به شکل پراکنده قرار داده شد. نمره هر مقیاس، از مجموع سوالات مربوط به آن مقیاس بدست می آید. علاوه بر این، نمره کل خود انضباطی از مجموع نمرات ۵۰ سوال به دست می آید. حداقل نمره در پرسشنامه خود انضباطی ۵۰ و حداکثر نمره ۲۵۰ می باشد. برای تعیین اعتبار پرسشنامه خودانضباطی، از روش بازآزمایی استفاده کرد. ضریب همبستگی پیرسون برابر ۰/۷۴ گزارش شد. ضرایب همبستگی برای سطوح غیر اخلاقی و چسبندگی ۰/۷۰ و برای مولفه‌های هویت یابی درون سازی ۰/۷۶ بود. در پژوهش زندکریمی ضریب روایی همگرا بین خودانضباطی و بهره‌وری ۰/۷۲، بین خودانضباطی و کنترل خشم ۰/۸۵ ضریب روایی واگرا بین خود انضباطی و بیان خشم ۰/۷۶ گزارش شد [۱۲].

یافته‌ها:

مقادیر میانگین و احراف معیار برای متغیرهای برنامه درسی پنهان (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه و تعامل بین معلم و دانش‌آموز) و خودانضباطی (غیر اخلاقی بودن، چسبندگی به قوانین، هویت سازی و درونی شدن) محاسبه شده و نتایج آن در جداول ذیل گزارش شده است.

جدول شماره ۱- مشخصه‌های آماری آزمودنی‌ها در نمرات برنامه درسی پنهان

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
جو اجتماعی مدرسه	۲۲۰	۳۰/۱۸	۱۰/۰۵
ساختار سازمانی مدرسه	۲۲۰	۳۳/۶۹	۱۰/۵۳
تعامل بین معلم و دانش‌آموز	۲۲۰	۱۶/۱۲	۶/۵۱
برنامه درسی پنهان	۲۲۰	۷۹/۹۹	۲۴/۶۸

جدول شماره ۲- مشخصه‌های آماری آزمودنی‌ها در نمرات خودانضباطی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
غیر اخلاقی بودن	۲۲۰	۳۳/۷۹	۵/۱۲
چسبندگی به قانون	۲۲۰	۳۱/۸۶	۴/۵۰
هویت یابی	۲۲۰	۳۴/۵۲	۳/۹۱
درون سازی	۲۲۰	۳۱/۰۹	۴/۷۶
خودانضباطی	۲۲۰	۱۳۱/۲۶	۱۳/۴۷

در بخش بعدی نتایج تحلیل واریانس مربوط به رگرسیون برنامه درسی پنهان و خودانضباطی ارائه می‌گردد.

جدول شماره ۳- تحلیل واریانس مربوط به رگرسیون

منبع واریانس	مجموع مجزورات	df	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری	R	R ²	SE
رگرسیون	۱۴۳۹/۷۳۴	۳	۴۷۹/۹۱۱	۲/۷۰۷	۰/۰۴۶	۰/۱۹۰	۰/۰۳۶	۱۳/۳۱۵۷۰
باقیمانده	۳۸۲۹۸/۴۹۸	۲۱۶	۱۷۷/۳۰۸					
کل	۳۹۷۳۸/۲۳۲	۲۱۹						

مولفه‌های برنامه درسی پنهان (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه و تعامل بین معلم و دانش‌آموز) بر خودانضباطی ضرایب مربوط به معادله پیش‌بینی در جدول شماره ۴ ارائه گردیده است.

براساس نتایج جدول شماره ۳، میزان F مشاهده شده (۲/۷۰۷) معنادار است ($P \leq 0.05$) و ۴٪ واریانس مربوط به خودانضباطی توسط مولفه‌های برنامه درسی پنهان (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه و تعامل بین معلم و دانش‌آموز) تبیین می‌شود ($R^2 = 0.036$). با توجه به معنی‌دار بودن رگرسیون

جدول شماره ۴- ضرایب معادله پیش‌بینی خودانضباطی با مولفه‌های برنامه درسی پنهان

مدل	ضرایب	خطای استاندارد	ضرایب استاندارد	T	سطح معنی‌داری
مقدار ثابت	۱۳۶/۰۷۴	۳/۰۹۶		۴۳/۹۵۵	۰/۰۰۰
جو اجتماعی مدرسه	۰/۱۲۹	۰/۱۶۱	۰/۰۹۶	۰/۷۹۸	۰/۴۲۶
ساختار سازمانی مدرسه	-۰/۰۲۲	۰/۱۴۴	-۰/۰۱۷	-۰/۱۵۳	۰/۸۷۹
تعامل بین معلم و دانش‌آموز	-۰/۴۹۳	۰/۲۰۷	-۰/۲۳۸	-۲/۳۸۵	۰/۰۱۸

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بین برنامه‌درسی پنهان و خودانضباطی در دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های بسیاری از پژوهش‌ها هم سو است [۱۳، ۱۴، ۵، ۷]. در تبیین نتایج می‌توان گفت خودانضباطی نوعی مراقبت درونی است که برطبق آن وظایف محوله انجام و رفتارهای غیر قانونی و ناهنجار رها می‌شوند. از آن‌جا که درون-سازي پیشرفته‌ترین سطح در خودانضباطی است و زمانی که افراد قوانین و معیارها را به عنوان انشعابات منطقی باورها و ارزش‌ها فردی خود اجرا می‌کنند به طور حتم این قوانین را درون‌سازی کرده‌اند. افرادی که ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی

جدول ۴، ضرایب رگرسیون هر یک از سه متغیر پیش‌بین را نشان می‌دهد که مؤلفه تعامل بین معلم و دانش‌آموز متغیر برنامه درسی پنهان ($P \leq 0.05$) می‌تواند واریانس متغیر خودانضباطی را به صورت معنی‌دار تبیین کنند. ضریب تأثیر مؤلفه تعامل بین معلم و دانش‌آموز ($\beta = -0.238$) با توجه به آماره t نشان می‌دهد که تعامل بین معلم و دانش‌آموز با ۰/۹۵ اطمینان می‌تواند تغییرات مربوط به افکار خودانضباطی را پیش‌بینی کند. این ضریب تأثیر منفی است و معنای آن این است که اگر یک واحد به میزان مؤلفه تعامل بین معلم و دانش‌آموز اضافه شود مقدار ۰/۲۳۸ از نمره فرد در خودانضباطی کم می‌شود.

- Sociology Departments. Harvard Educational Review, 1998; 68 (1): 1-33.
- [5] Yousefzadeh MR, Ansari M. The Relationship between the Social Atmosphere of Schools and the Development of Social Relationships of Female Middle School Students in Hamadan. Master Thesis of Hamadan University. 2011.
- [6] Fathi, Ajargah K. Principles of Curriculum Planning. Tehran. Iran Zamin Publications. 2009.
- [7] Qaderi H. Investigating the relationship between hidden curriculum and disciplinary behavior of third year middle school students in Sanandaj. Master Thesis of Tehran Teacher Training University, Faculty of Educational Sciences and Psychology. 2011.
- [8] Organ SW, Ryan K. A Meta-Analytic Review of Attitudinal and Dispositional Predictors of Organizational Citizenship Behavior. Article first published online: Personnel Psychology, 2006; 48(4): 775-802.
- [9] Hopman M, Winter M, Kops W. The hidden curriculum of youth care intervention. A case study. Children and youth services review, 2012; 237-243.
- [10] Tyler TR. Legitimizing Ideologies., Social Justice Research, 2005; 18(3).
- [11] Zhengdong G. The method to make hidden curriculum of physical education explicitly, school of physical and health education, Mianyang normal university, Mianyang, 621000, china 273529824@qq.com. 2013
- [12] Zand Karimi Gh. Investigating the relationship between self-discipline and anger expression and anger control With the productivity of the production staff in the automotive industry of Tehran. Master Thesis of Al-Zahra University, University of Educational Sciences. 2011.
- [13] Ercan İ, Yüksel S, Özky G, Ocağolu G, Yüksel A, Uncu Y. Tıp Fakültesi Örtük Program Ölçeğinin Geliştirilmesi, Cerrahpaşa Tıp Dergisi, 2009; 40(3): 81.87, ISSN 1300, 5227
- [14] Jackson P. Handbook of research on curriculum. New York: Macmillan. 1992

را درونی می‌کنند، تعهدات و مسئولیت‌هایشان را با این هنجارها و ارزش‌ها همسو می‌کنند، خودمنضبط می‌شوند، چنین فردی توسط کنترل‌کننده‌های درونی خود به سوی کار درست سوق داده می‌شوند. دانش‌آموزان دارای خودانضباطی انگیزه بسیاری بالایی برای یادگیری دارند و نسبت به اهداف تحصیلی خود پایبند هستند، این دانش‌آموزان به جای تمرکز بر دوری از شکست بر موفقیت تمرکز دارند، در مقایسه با این دسته از دانش‌آموزان دارای خود انضباطی پایین در هنگام مطالعه خود انضباطی کمتری دارند و از انگیزه و توجه کافی برخوردار نیستند. دانش‌آموز خودانضباط توانایی این را دارد که برنامه‌های زندگی و کار خود را بر مبنای وظایفی که بر عهده دارد و زمانی که برای انجام دادن آن‌ها در اختیار دارد اولویت‌بندی کند. بسیاری از شکست‌ها در در زندگی شخصی، که انسان با آن مواجهه می‌شود، از پیامدهای بی برنامه‌گی است. وقتی که فرد خودانضباطی دارد، بدین معنا است که برنامه دارد و اولین گام برای دست‌یافتن به موفقیت است. کسی که خودانضباطی دارد تحت تأثیر عوامل منفی محیطی قرار نمی‌گیرد و اگر در معرض محیط و شرایط خلاف جهت خود قرار گیرد به واسطه‌ی داشتن برنامه و به عبارتی خودانضباطی کمتر از محیط و شرایط تأثیر می‌پذیرد و اینجاست که به رابطه خودانضباطی و برنامه درسی پنهان پی می‌بریم و نتایج این تحقیق حاکی از آن است هر کس خودانضباطی دارد در هر شرایطی و تحت هر برنامه‌ای در مسیر خود حرکت می‌کند.

فهرست منابع

- [1] Jackson PW. Life in classrooms. New York: Holt, Rinehart and Winston Inc. Akt: Başar, M., Akan, M. 1968
- [2] Vallance E. Hidden curriculum. In A. Lewy (Ed.), International encyclopedia of curriculum, Pergamon Press. 1991.
- [3] Fallah V, Barimani A, Niaz Azari K, Motameni H, Hilda M. Investigating the role of hidden curriculum components on the learning of high school students. Management Quarterly, Year 9, Special Issue of Spring 91, 2012; 45-51.
- [4] Margolis E, Romero M. The Department Is Very Male, Very White Very Old And Very Conservative: The Functioning Of The Hidden Curriculum In Graduate